

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI

ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК

REVIEW OF LAW SCIENCES

huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

правовой научно-практический журнал

legal scientific-practical journal

2021/2

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ
NAZARIYASI VA TARIXI.
HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

- 6 **GAFFAROVA SHAKHNOZA
NURITDINOVNA**
Ensuring equal rights of women and
men: the experience of Uzbekistan

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY
HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ.
MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 13 **ХАМИДУЛИН МИХАИЛ
БОРИСОВИЧ**
**АБДУЛОВ ДАМИР
РУСТАМОВИЧ**
О вопросах несоответствия
бухгалтерского и корпоративного
законодательства

- 19 **ЯКУБОВ ШУХРАТ
УММАТАЛИЕВИЧ**
Давлат бюджети устидан
жамоатчилик назоратини амалга
ошириш

- 35 **ЭРГАШЕВ ИКРОМ
АБДУРАСУЛОВИЧ**
Солиқ маданиятини юскалтириш
солиқ интизомини таъминлашнинг
муҳим элементи

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI.
TADBIRKORLIK HUQUQI.
OILA HUQUQI.
XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 43 **БОЛТАЕВ МАНСУРЖОН
СОТИВОЛДИЕВИЧ**
Ихтиёрий тиббий суғурта
шартномаси объектини аниқлаш
муаммолари

53 **ҒУЛОМОВ АҚМАЛЖОН
ШУКУРИЛЛАЕВИЧ**

Қишлоқ хўжалигида шартномавий
мажбуриятни бажармаганлик учун
қарздорнинг айбдорлик
презумпцияси

12.00.06 – TABIIY RESURLAR HUQUQI.
AGRAR HUQUQI. EKOLOGIK HUQUQ

59 **УЗАКОВА ҒЎЗАЛ ШАРИПОВНА**
Шаҳарларда қурилиш фаолиятини
экологизациялашнинг ҳуқуқий
масалалари

71 **ТОШБОВЕВА РОБИЯ СОБИРОВНА**
Вопросы дальнейшего
совершенствования водно-
кадастрового законодательства
Узбекистана

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI.
HUQUQBUZARLIKLARNING
OLDINI OLISH. KRIMINOLOGIYA.
JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

88 **MUSAEV DJAMALIDDIN
KAMALOVICH**
International crime prevention
experience in the field of drug
trafficking, psychotropic substances
and their analogues

96 **ОЧИЛОВ САМАРИДДИН
КАМОЛИДДИНОВИЧ**
Шартли ҳукм қилиш институтининг
юримдик табиати

105 **ТАШЕВ АЗИЗБЕК ИБРАГИМОВИЧ**
Возникновение и развитие института
отведения несовершеннолетних от
системы правосудия

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI.
KRIMINALISTIKA. TEZKOR-QIDIRUV
HUQUQI VA SUD EKSPERTIZASI

113 **ЧОРИЕВА ДИЛБАР
МЕНГДАБИЛОВНА**
Ишни судга қадар юритишда
ҳимоячи фаолиятида тортишув
принципининг таъминланиши
аҳамияти

- 127 **АБДУЛЛАЕВ РУСТАМ
КАХРАМАНОВИЧ**
Ходиса жойини кўздан кечиришнинг
криминалистик таъминоти
мақсад ва вазифалари

- 136 **КАБИРЗОДА ГАВХАРОЙ
КОСИМИ**
Проблемы процессуально-
правовых основ уголовного
преследования

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

- 145 **БИНАКУЛОВ АЛИЖОН
БОЛИ ЎҒЛИ**
Мажбурий тиббий суғурта:
халқаро-ҳуқуқий асослар, хорижий
давлатлар тажрибаси ва
Ўзбекистонда унинг ҳуқуқий
асосларини яратиш

- 157 **TUYSCHIEV FARRUKH
ABDUMAJITOVICH**
The concept of public policy in
international commercial arbitration:
refusal of the recognition and
enforcement of foreign arbitral
awards ex officio in Uzbekistan

- 165 **ЮНУСОВ ҲАЙДАРАЛИ
МУРАТОВИЧ**
АҚШда нодавлат ноҳукумат
ташкilotларининг юридик
таълимдаги ўрни

- 173 **VALIJONOV DALER
DILSHODOVICH**
Prosecutor's supervision of the
implementation of law on mutual
legal assistance in criminal matters

- 183 **TURSUNOV ABDUKHALIL
ABDUSALIMOVICH**
Insights for Central Asia from the
principles and disputes of
international water law

UDC: 37(042)(575.1)
ORCID: 0000-0002-3945-3491

АҚШда НОДАВЛАТ НОҲУКУМАТ ТАШКИЛОТЛАРИНИНГ ЮРИДИК ТАЪЛИМДАГИ ЎРНИ

Юнусов Хайдарали Муратович,
Тошкент давлат юридик университети,
“Халқаро ҳуқуқ ва инсон
ҳуқуқлари” кафедраси доценти,
юридик фанлар номзоди;
e-mail: yunusovkm@gmail.com

Аннотация. Ушбу мақолада АҚШда юридик таълим соҳасида фаолият кўрсатувчи нодавлат ташкилотларнинг юридик таълимдаги ўрни ҳақида сўз боради. Муаллифнинг таъкидлашича, нодавлат ноҳукумат ташкилотлари таълим сифатини назорат қилиш, қабул имтиҳонларини ташкил этиш, самарали бошқарувни таъминлаш, илмий ишланмаларни оммалаштириш, битирувчиларни иш билан таъминлаш, эндиgina касбий фаолиятини бошлаган мутахассисларнинг малакасини ошириш соҳаларида олий таълим муассасаларига кўмак беради. Мақолада уларнинг энг асосийлари ҳақида батафсил маълумот берилади. Юридик соҳадаги нодавлат уюшмалари фаолиятининг таҳлили асосида таҳлилий хулосалар қилинади. АҚШ тажрибасидан келиб чиққан ҳолда, республикада нодавлат ташкилотларнинг таълим соҳасидаги ўрнини кучайтиришга оид таклифлар илгари сурилади.

Калит сўзлар: ҳуқуқ мактаблари, нодавлат ноҳукумат ташкилотлари, юридик таълим, таълим сифати, юридик фаолият, юридик амалиёт, касбий уюшмалар, аккредитация.

РОЛЬ НЕПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В ЮРИДИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ США

Юнусов Хайдарали Муратович,
кандидат юридических наук,
доцент кафедры “Международное
право и права человека”
Ташкентского государственного
юридического университета

Аннотация. Статья освещает роль неправительственных организаций, специализирующихся в области юридического образования в Соединенных Штатах Америки. По мнению автора, неправительственные организации оказывают содействие высшим учебным заведениям в области контроля качества образования, организации вступительных экзаменов, эффективного управления, продвижения научных разработок, трудоустройства выпускников, подготовки молодых специалистов. Подробно описана деятельность самых популярных из этих организаций. Автором сделаны выводы на основе анализа деятельности общественных объединений в правовом поле. После исследования опыта США были выдвинуты предложения по усилению роли в нашей стране неправительственных организаций в сфере образования.

Ключевые слова: юридические школы, неправительственные организации, юридическое образование, качество образования, юридическая деятельность, юридическая практика, профессиональные ассоциации, аккредитация.

THE ROLE OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN LEGAL EDUCATION IN THE UNITED STATES

Yunusov Khaydarali Muratovich,

Associate Professor in the International law and
Human Rights Department,
Tashkent State University of Law,
PhD in International Law

Abstract. This article highlights the role of non-governmental organizations specialized in the field of legal education in the United States of America. According to the author, non-governmental organizations provide assistance to higher education institutions in the areas of quality control of education, organization of admission examinations, effective management, promotion of scientific developments, employment of graduates, and training of young professionals. The activities of the most popular of these organizations are described in detail. Moreover, conclusions are made on basis of the analysis of the activities of non-governmental associations in the legal field. Based on the investigation of the experience of the United States, proposals will be put forward to strengthen the role of non-governmental organizations in the field of education in our country.

Keywords: law schools, nongovernmental organizations, legal education, quality of education, legal work, legal practice, professional associations, accreditation.

Кириш

Барча учун идеаллик тимсолини тақдим этмаса-да, АҚШ олий таълим тизими дунёдаги етакчи ўринлардан бирини эгаллайди. Таълим беришнинг илғор услубий асослари, замонавий моддий-техник воситалар ва умуман таълим соҳасидаги мукаммал инфратузилмаларнинг ўзаро уйғунлиги бу борадаги ютуқларнинг гаровидир.

Times Higher Education (THE), SQ халқаро нашрлари ва U.S. News & World Report Америка миллий нашрининг йиллик рейтинг рўйхатида доимий тарзда кучли 10 таликдан жой олувчи Ҳарвард университети, Стенфорд университети, Йел университети, Чикаго университети, Принстон университети, Пенсильвания университети, Корнелл университети, Колумбия университети ва Калифорния университетларининг таълим дастурлари бутун дунёда шухрат қозонган.

U.S. News & World Report нашрининг 2021 йил учун эълон қилинган рейтинг рўйхатида Йел университети, Стенфорд университети, Ҳарвард университети, Колумбия университети, Чикаго университети, Нью-Йорк университети, Пенсильвания университети, Виржиния университети, Чикаго Шимоли-Шарқий университети (Northwestern university, Pritzker) ва Калифорния университети биринчи ўнталикдан жой олган [1].

Америка олийгоҳларининг халқаро миқёсда эътироф топиши, албатта, таълим сифати билан боғлиқ. Зотан, АҚШ университетларида олий таълим сифатини юксалтиришда нодавлат ноҳукумат ташкилотлари ва касбий уюшмаларнинг алоҳида ўрни бор.

Материал ва методлар

АҚШда нодавлат ноҳукумат ташкилотларининг юридик таълимдаги ўрни масаласини ёритишда очиқ маълумот-

лар тизими ва статистик индикаторлардан фойдаланиш айти муддаодир. Айтиқса, юридик соҳадаги нодавлат ноҳукумат ташкилотлари томонидан қабул қилинган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва уларнинг фаолиятига оид маълумотлар мавзунини тўлиқ ёритишга ёрдам беради. ЮНЕСКОнинг Статистика институти ва АҚШнинг Халқаро таълим институти маълумотларига кўра, Қўшма Штатлар олийгоҳлари жаҳон миқёсида хорижлик талабалар учун таълим олишнинг асосий йўналиши ҳисобланади. Дунё бўйлаб хорижда таълим оладиган талабалар (жами 4,6 млн. нафар)нинг 24 фоизи АҚШ ҳисобига тўғри келади. Кейинги ўринларни мос равишда Буюк Британия (11 фоиз ёки 500 минг нафар хорижлик талаба), Хитой (10 фоиз ёки 443 минг нафар хорижлик талаба), Австралия (7 фоиз ёки 328 минг нафар хорижлик талаба), Канада (7 фоиз) ва Европа Иттифоқи давлатлари (7 фоиз) эгаллайди [2].

АҚШ олийгоҳларидаги хорижлик талабалар орасида хитойлик талабалар (369,548 нафар), Ҳиндистон (202,014 нафар), Жанубий Корея (52,250 нафар), Саудия Арабистони (37,080 нафар), Канада (26,122 нафар), шунингдек, Бангладеш, Бразилия, Нигерия ҳамда покистонлик талабалар сон жиҳатдан асосий салмоқни ташкил қилади [3].

Америка олий ўқув юртларида таълим олаётган ўзбекистонлик талабаларнинг сони ҳам йилдан йилдан ошиб бормоқда. “Open Doors” нашрининг 2016 йилдаги ҳисоботида кўра, ўзбекистонлик талабалар сони олдинги йилларга қараганда 7,9 фоизга ўсиб, 530 нафарга кўпайган. 2018 йил ҳисоботида кўрсатилишича, АҚШда таълим олаётган ўзбекистонлик талабалар сони олдинги йилларга қараганда яна 12,9 фоизга ошиб, 570 нафарни ташкил этган. Уларнинг қарийб 50 фоизи бакалавриат дастурларида, қолганлари эса магистратура босқичида ёки инглиз

тилини ўрганиш каби даража бермайдиган дастурларда таълим олмоқда.

АҚШ олий таълим тизимининг ўзига хос хусусиятларидан бири олий таълим ва ундан кейинги узлуксиз таълим босқичларида давлатнинг иштироки камайиб, аксинча, нодавлат уюшмаларнинг роли ошиб боради. Нодавлат ноҳукумат ташкилотлари таълим сифатини назорат қилиш, қабул имтиҳонларини ташкил этиш, самарали бошқарувни таъминлаш, илмий ишланмаларни оммалаштириш, битирувчиларни иш билан таъминлаш, эндигина касбий фаолиятини бошлаган мутахассисларнинг малакасини ошириш соҳаларида олий таълим муассасаларига кўмак беради.

Тадқиқот натижалари

Олиб борилган тадқиқот натижасида юридик таълим соҳасига дахлдор бўлган бир қатор нодавлат уюшмаларнинг фаолияти ўрганилди ва таҳлил этилди. Қуйида уларнинг асосийлари ҳақида сўз юритилади.

Америка юристлар уюшмаси (инглиз тилида American Bar Association (ABA)) 1878 йил 21 августда Нью-Йорк шаҳрида 20 та штат ва Колумбия Округининг юристлари томонидан ихтиёрийлик асосида ташкил этилган ҳуқуқшуносларнинг миллий касбий уюшмаси бўлиб, бугунги кунда унинг аъзолари қарийб 400 мингдан зиёдни ташкил қилади. Уюшмага америкалик ва хориждаги жисмоний ва юридик шахслар (юридик соҳадаги уюшмалар, кенгашлар, фирмалар, ҳуқуқ мактаблари) аъзо бўлиши мумкин. Штатлар бўйлаб бир нечта қароргоҳлари бўлиб, улардан энг йириги Чикаго (Иллинойс штати) шаҳрида жойлашган [4].

Таъсис ҳужжатида кўра, ташкил этилган дастлабки даврда унинг мақсади “юридик фанларни ривожлантириш, одил судловни ташкил этишни қўллаб-қувватлаш ҳамда мамлакат бўйлаб қонунчиликни бирхиллаштириш” бўлган. Кейинчалик унинг ва-

колатлари кенгайиб борди ҳамда асосий вазифалари қаторидан қуйидагилар жой олди: ҳуқуқнинг деярли барча соҳаларида қонунчилик ташаббуси билан чиқиш, қонунчилик ва ҳуқуқни қўллаш амалиёти-ни бирхиллаштириш (унификациялаш) бўйича тавсияларни илгари суриш, адвокатлик фаолияти ҳамда юридик таълимнинг умумлаштирилган стандартларини ишлаб чиқиш ва ҳоказо. АҚШ Олий суди ва бошқа федерал судларнинг судьялари ҳамда Адлия вазирлигининг юқори мансабдор шахсларини лавозимларга тайинлаш ёки тасдиқлаш жараёнида Президент ва Сенат Америка юристлар уюшмасининг тавсияларини эътиборга олади [5].

Уюшма томонидан юристлик фаолиятининг касбий этика қоидалари ишлаб чиқилган бўлиб, улар асосида 1969 йилда “Касбий фаолият жавобгарлиги тўғрисидаги намунавий кодекс” (Model Code of Professional Responsibility) қабул қилинган. 1983 йилда эса намунавий кодексни таҳрир қилувчи “Касбий хулқ-атворга оид намунавий қоидалар” (Model Rules of Professional Conduct) тайёрланди [6] ва Калифорниядан ташқари барча штатлар томонидан эътироф этилди.

1923 йилдан бошлаб АҚШ Таълим департаменти (вазирлиги) мандати остида ҳуқуқшунослик соҳасида мутахассис тайёрлайдиган олийгоҳлар АВА томонидан аккредитация қилиниши лозим, акс ҳолда, улар томонидан бериладиган диплом ва сертификатлар мамлакат бўйлаб тан олинмайди. Хусусан, уюшма томонидан аккредитация қилинган ҳуқуқ мактабларининг битирувчиларигина амалиётчи юристлик фаолиятига лицензия берувчи имтиҳонларга қўйилади.

Малакали профессор-ўқитувчилар корпусининг мавжудлиги, мутахассислик фанлари ва ўқув курсларининг машғулотлар дастурига киритилганлиги, кутубхоналарнинг ўқув-дидактик материаллар ва юридик нашрлар билан таъминланган-

лигининг минимум кўрсаткичлари, ўқув биноларининг ўқув машғулотлари учун яроқлилиги ва минимум хавфсизлик чораларининг мавжудлиги аккредитация шартлари сирасига киради.

АВА юридик нашрлар соҳасида ҳам сезиларли фаолият кўрсатади. Уюшма томонидан амалиётчи юристлар ва адвокатлар учун мўлжалланган китоблар, ҳуқуқ мактаблари билан ҳамкорликдаги илмий журналлар, масалан, “Маъмурий ҳуқуқ журнали” (Administrative Law Review) [7], “Халқаро ҳуқуқшунос журна-ли” (International Lawyer) [8], газеталар, масалан, “Халқаро ҳуқуқ янгиликлари” (The International Law News) [9], моддий ҳуқуқ (substantive law) соҳасидаги янгиликлар бўйича е-маълумотлар, ҳуқуқ соҳалари кесимидаги янгиликлар мунтазам нашр этиб борилади.

Ҳуқуқ мактабларига қабул кенгаши (Law School Admission Council (LSAC)) – Қўшма Штатлар бўйлаб 200 дан ортиқ юридик таълим мактабларини бирлаштирган нодавлат нотижорат тузилма. АВА томонидан аккредитация қилинган ҳуқуқ мактабларининг барчаси унинг аъзосидир. Кенгаш 1947 йилда ташкил этилган бўлиб, қароргоҳи Ньютаун (Пенсильвания штати) шаҳрида жойлашган. Унга Канада ва Австралиядagi марказий ва маҳаллий давлат органлари томонидан эътироф этилган ёки миллий қонунчиликка мос равишда рўйхатга олинган ҳуқуқ мактаблари ҳам аъзо бўлиб кирган.

Нотижорат тузилма сифатида Ҳуқуқ мактабларига қабул кенгаши ҳуқуқ мактабларига қабул жараёнида америкалик ва чет эллик абитуриентларнинг ҳужжат топширишларини осонлаштиради. Абитуриент Ҳуқуқ мактабига қабул кенгаши сайтида рўйхатдан ўтгандан сўнг Маълумот йиғиш хизмати (*Credential Assembly Service (CAS)*)дан фойдаланиш имкониятига эга бўлади ҳамда Кенгашга аъзо ҳуқуқ мактабларига онлайн ҳужжатлар топширади.

Кенгашга аъзо бўлмаган ҳуқуқ мактаблари ҳам унинг мазкур хизматидан фойдаланиши мумкин.

Бундан ташқари, Ҳуқуқ мактабларига қабул кенгаши томонидан ҳуқуқ мактабларига кириш учун талаб этиладиган Ҳуқуқ мактабларига кириш тестлари тўплами яратилган. Мазкур тестлар синовлари Кенгаш сайти орқали рўйхатдан ўтган абитуриентлар томонидан онлайн топширилади ва унинг натижалари сайтда эълон қилинади. Кенгаш абитуриентларни ҳуқуқ мактаблари ва дастурларига оид энг янги маълумотлар билан таъминлаб боради, тегишли тавсиялар ва кўрсатмалар ишлаб чиқади, ҳуқуқ мактаблари учун таълимга оид конференциялар ташкил этади, илмий тадқиқотларга ҳомийлик қилади ва нашр ишларига кўмаклашади, маданий хилма-хиллик ва бошқа дастурлар учун грант танловлари эълон қилади [10].

Кенгаш сайтида ҳар йили ўртача 85 мингта абитуриент рўйхатдан ўтади, дунё бўйлаб 150 мингта абитуриент ҳуқуқ мактабларига кириш тестларини топширади.

Ҳуқуқ амалиёти институту (инглиз тилида *Practising Law Institute (PLI)*) – 1933 йилда Нью-Йорк штати университети васийлигида ташкил этилган нодавлат нотижорат ташкилот бўлиб, юридик соҳада узлуксиз таълимни ривожлантириш мақсадини кўзлайди [11]. Асосий қароргоҳлари Нью-Йорк ва Сан-Францискода жойлашган. Унинг асосий мақсади – юқори савиядаги иқтисодий самарадор ва инновацион дастурлар орқали амалиётчи юристлар ҳамда бошқа мутахассисларнинг касбий маҳорат ва ҳуқ-атвор қоидаларига мувофиқ юридик амалиётни олиб бориш, шунингдек, беғаразлик асосида ўз хизмат мажбуриятларини бажаришига имкон берадиган нашрлар ва бошқа хизматлар орқали касбий салоҳиятини оширишдир.

Институт томонидан узлуксиз юридик таълим (*Continuing legal education (CLE)*) дастурлари АҚШнинг турли штатларида ҳамда Лондон, Гонгконг ва бошқа йирик шаҳарларда ташкил этилади. Мазкур дастурлар ҳуқуқ амалиётининг турли масалаларига бағишланади. Юридик фаолиятни энди бошлаган, жумладан, ҳуқуқ амалиёти билан қизиққан бошқа соҳа вакиллари ҳам дастлабки билим ва кўникмаларни тақдим этади. Институтнинг келиб чиқиши ўтган асрнинг 30-йилларидаги вазият билан изоҳланади. Ўша пайтларда, таълим олишнинг анъанавий устоз-шогирд шаклидан юридик мактабларнинг аудиторияларидаги уюшган таълим олиш шаклига ўтиладиган пайтда Нью-Йорклик юрист Ҳаролд Селигсон (*Harold Seligson*) ҳуқуқ амалиётини мустақил ўрганувчилар учун “Ҳуқуқ амалиёти курслари” (*“Practising Law Courses”*) номли маърузалар туркумини эълон қилади. Мазкур туркум маърузалар кейинчалик, 1939 йилга келиб ҳуқуқ амалиёти институти шаклланишига олиб келди. Ҳуқуқ соҳасида узлуксиз таълим ва амалиёт Америка тарихидаги ислохотлар даврида муҳим аҳамият касб этди. Чунки шароитга қараб қонунларнинг тез ўзгариши ва уларни қисқа муддатда англаб олиш ҳамда ўзлаштириш эҳтиёжи унга бўлган талабни муттасил ошириб юборган эди. Айниқса, ҳуқуқнинг янги йўналишлари пайдо бўлиши ва уларни тезда ўзлаштириб олиш зарурати узлуксиз таълим равнақига кучли туртки берди.

Ҳуқуқ амалиёти институти ўз функциясини беғараз ёрдам шаклида амалга оширади. Ҳуқуқ мактабларининг эҳтиёжманд талабалари, тадқиқотчилари ва касбий амалиётни энди бошлаган юристлар учун стипендиялар жорий этади.

Ҳуқуқ амалиёти институти узлуксиз ҳуқуқий таълим (*Continuing legal education*) курсларини ташкил этишда Америка юристлар уюшмаси (ABA) ва унинг ихти-

сослашган маркази (The American Bar Association Center for Continuing Legal Education (ABA-CLE)) билан изчил ҳамкорлик қилади. Булардан ташқари, Америка ҳуқуқ институти (American Law Institute), Америка ҳуқуқи ва халқаро ҳуқуқ маркази (The Center for American and International Law), Узлуксиз юридик таълим уюшмаси (The Association for Continuing Legal Education (ACLEA)), Узлуксиз юридик таълимни тартибга солувчилар уюшмаси (Continuing Legal Education Regulators Association (CLEreg)), бошқа хусусий тижорат ва нотижорат уюшмалар ҳам олий таълим ҳамда олий таълимдан кейинг узлуксиз таълим (малака ошириш)ни ташкил этишда муҳим роль ўйнайди.

Тадқиқот натижалари таҳлили

АҚШда юридик соҳадаги нодавлат уюшмалари фаолиятининг таҳлили асосида қуйидаги хулосаларга келиш мумкин:

биринчидан, нодавлат ноҳукумат уюшмалар мамлакатда юридик таълимни ташкил этиш ва бошқариш ҳамда олий таълим сифатини назорат қилишда олий таълим муассасаларига кўмак беради. Юридик таълим стандартларини ишлаб чиқиш ва мамлакат бўйлаб бирхиллаштиришга ҳаракат қилади, илмий наشرлар учун ҳомийлик қилади.

Бу борада улар давлат идораларининг ваколатларини ўз зиммаларига олиш билан давлатнинг таълим соҳасидаги юкласини енгиллаштирган дейиш мумкин. Бунинг эвазига ҳуқуқ мактабларининг давлатга қарамлигини келтириб чиқарувчи омиллар камаяди. Натижада ҳуқуқ мактабларининг мустақиллиги суд ҳокимиятининг мустақиллигини мустаҳкамлаш учун хизмат қилади. Чунки айнан мустақил ҳуқуқ мактабларининг битирувчилари келажакда суд ҳокимияти органларида фаолият кўрсатади.

Иккинчидан, нодавлат уюшмалар олий таълим муассасаларида таълим сифатини назорат қилишда иштирок этади. Таълим сифати қониқарсиз бўлган ҳуқуқ мактаб-

ларининг фаолиятини тўхтатиб қўйиш мумкин, яъни улар, масалан, Америка юристлар уюшмаси томонидан қайта аккредитация қилинмаслиги мумкин. Мазкур вазифани бажариш билан нодавлат уюшмалар олийгоҳлар фаолияти устидан жамоатчилик назоратини амалга оширади.

Учинчидан, нодавлат касбий уюшмалар талабаларнинг таълим билан боғлиқ аудиториядан ташқаридаги фаолиятини ташкил этишда олий таълим муассасаларига кўмак беради. Миллий ва минтақавий миқёсда турли мусобақалар ташкил этиш ва уларга ҳомийлик қилиш орқали талабаларнинг касбий камолотига ёрдамлашади. Мазкур университетлараро мусобақалар миллий ва маҳаллий миқёсдаги юристлар уюшмаси, адвокатлар уюшмаси, ҳуқуқ мактаблари уюшмаси, Америка юристлар уюшмаси (ABA) каби нодавлат профессионал уюшмалар томонидан ташкил этилади, ҳомийлик қилинади ва бошқарилади. Халқаро оммавий ҳуқуқ бўйича ўтказиладиган халқаро Жессап мусобақасига Нью-Йорк шаҳрида жойлашган White & Case LLP юридик фирмаси томонидан ҳомийлик қилинади.

Тўртинчидан, касбий фаолиятга йўл олган битирувчилар ҳуқуқ мактабларидан узоқлаша бошлайди. Афсуски, ҳуқуқ мактаблари уларнинг кейинги касбий фаолиятида ўз аҳамиятларини йўқота боради. Мана шундай шароитда нодавлат ноҳукумат уюшмалар улар учун кўмакчи ролини ўйнай бошлайди. Нодавлат касбий уюшмалар битирувчиларни касбий уюшмаларга жамлайди, малака ошириш курслари ташкил этиш орқали уларга дастлабки касбий кўникмаларни ривожлантириш учун макон яратади.

Бешинчидан, нодавлат уюшмалар юридик таълим соҳасида халқаро ҳамкорликни ривожлантиришда муҳим ўрин тутди. Таълим соҳасида бошқарувнинг номарказлашганлиги, университетларнинг ўта мустақиллиги ва бошқа омиллар кенг миқёсдаги ҳамкорлик учун қулайлик туғ-

дирмаслиги мумкин. Нодавлат уюшмалар эса бу борада бир қатор устунликларни намойён қилади. Баъзи нодавлат уюшмаларнинг ўзи табиатан халқаро характерга эга бўлиб, уларнинг аъзолари ва қароргоҳлари дунё мамлакатлари бўйлаб кенг ёйилган. Масалан, 1964 йилда ташкил этилган Узлуксиз юридик таълим уюшмаси ўз фаолиятини Канада, Буюк Британия, Янги Зеландия, Мексика ва бир қатор Африка давлатларида олиб боради [12].

Хулосалар

АҚШ тажрибасидан келиб чиққан ҳолда, республикамизда юридик таълим тизимини ислоҳ қилиш, ривожлантириш ва раванқ топтиришда нодавлат ноҳукумат ташкилотларининг ролини кучайтириш, ислохотларнинг барча жабҳа ва босқичларида уларнинг тўлақонли иштирокини таъминлаш ва олийгоҳлар билан ҳар томонлама ҳамкорлигини кенгайтириш мақсадга мувофиқдир. Масалан, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш

инспекциясининг улар билан баҳамжиҳат фаолияти холис ва шаффофликни янада оширади.

Юқорида таъкидланганидек, АҚШда олий юридик таълим сифати эркин касбий уюшмалар – Америка юристлар уюшмаси (American Bar Association), Америка юридик олийгоҳлар уюшмаси (Association of American Law Schools) ва бошқа нодавлат тузилмалар томонидан назорат қилинади. Назорат натижаларидан келиб чиқиб, юридик таълим муассасалари айнан мана шундай уюшмалар томонидан ҳар етти йилда бир марта аккредитация синовидан ўтказилади. Ўзбекистонда ҳам, хусусан, юридик таълим соҳасида Республика Адвокатлар палатаси, юридик касбий уюшмалар ва юридик консалтинг фирмаларни ушбу жараёнга жалб этиш мумкин. Таълим сифати назорати натижаларига асосланган рейтинг кўрсаткичлари кескин рақобат муҳитида олийгоҳларнинг таълим бозоридаги жозибадорлигини оширишга хизмат қилади.

REFERENCES

1. 2021 Best Law Schools in USA. Available at: <https://www.usnews.com/best-graduate-schools/top-law-schools/law-rankings/> (accessed 17.05.2021).
2. Data from the UNESCO Institute for Statistics and the United States Institute for International Education. Available at: <http://uis.unesco.org/en/uis-student-flow>; <https://www.iie.org>; <https://www.studyinternational.com/news/country-home-largest-international-student-population/> (accessed 18.05.2021).
3. Institute of International Education (IIE). 2019 Open Doors Report on International Educational Exchange. Available at: <https://www.iie.org/Why-IIE/Announcements/2019/11/Number-of-International-Students-in-the-United-States-Hits-All-Time-High/> (accessed 29.04.2021).
4. The American Bar Association. Available at: <https://www.americanbar.org/> (accessed 20.05.2021).
5. Roscoe Pound. Legal Profession in America. Journal article. Notre Dame Law Review, vol. 19, issue 4, p. 343.
6. Model Rules of Professional Conduct - Table of Contents. Available at: https://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/publications/model_rules_of_professional_conduct/model_rules_of_professional_conduct_table_of_contents (accessed 23.05.2021).
7. The Administrative Law Review (ALR). Available at: <http://www.administrativelawreview.org/> (accessed 27.05.2021).

8. The International Lawyer. Available at: <https://www.jstor.org/journal/internatlawyer/> (accessed 27.05.2021).

9. International Law News. Available at: https://www.americanbar.org/groups/international_law/publications/international_law_news (accessed 27.05.2021).

10. About the Law School Admission Council. Available at: <https://www.lsac.org/about> (accessed 28.05.2021).

11. Practising Law Institute. Available at: <https://www.pli.edu/> (accessed 28.05.2021).

12. ACLEA, the Association for Continuing Legal Education, is a dynamic organization devoted to improving the performance of CLE professionals. Available at: <https://www.aclea.org/page/about> (accessed 26.05.2021).